

BERNARDUS DE JONGHE (1676-1749) EN DE OPSTAND

De geschiedenis van de Ghendtsche Geschiedenissen

door

Tom VERSCHAFFEL
aspirant N.F.W.O.

De geschiedenis van de zestiende eeuw, van de Opstand in de Nederlanden, is voor deze gebieden altijd een geschiedenis met veel, zowel nationale als religieuze, implicaties geweest. Deze episode resulteerde immers in de scheiding tussen de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden en beslechte er tevens, in zekere zin definitief, de strijd tussen katholicisme en protestantisme. Het is in de historiografie dan ook altijd een omstreden, maar geliefd onderwerp geweest. In de Zuidnederlandse geschiedschrijving van de achttiende eeuw (die overigens niet rijk was aan originele geschiedenissen), was de opstand van de zestiende eeuw één van de 'populairste' onderwerpen.

Niet alleen in de overzichtsgeschiedenissen van steden en provincies kwam deze historische episode uitgebreid aan bod, er verschenen ook werken die er zich toe beperkten. Sommige daarvan zijn publikaties die zich bovendien uitdrukkelijk als 'populair' aandienen. De *Historie van den oorsprong, voortgang en ondergang der ketterye binnen en ontrent Audenaerde* (1721) van de dominicaan Ludovicus Robyn is zo'n werk, evenals de *Ghendtsche geschiedenissen* (1746) van zijn confrater Bernardus de Jonghe. Dit laatste werk vormt een interessant geval binnen de Zuidnederlandse historiografie van de achttiende eeuw. Niet dat het een belangrijke stap zou vormen in de ontwikkeling van de geschiedschrijving als intellectuele discipline. De Jonghe was ongetwijfeld geen groot denker en evenmin een groot schrijver. Toch is zijn werk boeiend, vooreerst omdat het een geladen en betekenisvol onderwerp behandelt, maar vooral om wille van de 'lotgevallen' van de tekst, de geschiedenis van het boek zelf. Er zijn van de *Ghendtsche geschiedenissen* verschillende, opeenvolgende versies bekend, die toelaten de vormelijke en (alleen al daardoor ook) inhoudelijke evolutie ervan te volgen.

Jan Frans de Jonghe¹ werd in 1676 in Gent geboren, uit een familie van oude, Vlaamse adel. Van zijn biografie is weinig bekend. Reeds jong

(1) F.-V. GOETHALS, *Lectures relatives à l'histoire des sciences, des arts, des lettres, des mœurs et de la politique en Belgique*, dl. II (Brussel, 1837), p. 250-258; P. VAN DUYSSE, 'Le dominicain De Jonghe', in *Messenger des Sciences Historiques et Archives des Arts de Belgique*, 1848, p. 105-114; P. BLOMMAERT, *Nederduitsche schrijvers van Gent*, Gent, 1861, p. 349-353; E. DE BUSSCHER, art. 'De Jonghe (Jean-François, en religion Bernard)', in *Biographie nationale*, dl. V (Brussel, 1876), kol. 213-219; J. ARTS, *De predik-*

trad hij in in het klooster van de dominicanen in Gent (1692/1693), en hij nam de naam Bernardus aan. Hij verbleef enige tijd in Mechelen (rond 1702), en was nadien als 'aalmoezenier' verbonden aan het Franse leger, waarmee hij Holland, Brabant, Henegouwen, Noord-Frankrijk en het Rijnland doorkruiste. Rond 1713 keerde hij terug naar zijn klooster te Gent, waar hij in 1723 sacristein en in 1725 subprior werd. Van 1732 tot 1734 was hij prior in Lier. Op het einde van zijn leven keerde hij opnieuw naar zijn geboortestad terug. Hij overleed er, op 73-jarige leeftijd, op 24 oktober 1749.

De Jonghe heeft zich, zoveel als zijn religieuze taken het toelieten, aan de studie van de geschiedenis gewijd. Het was reeds vroeger gebruikelijk geworden dat kloosterordes belang hechtten aan hun geschiedenis. Ze vroegen aan lokale kloosters en provincies historisch materiaal op te sporen en te signaleren, of zelf eigen geschiedenissen op te stellen². In 1714 stuurde de overheid van de dominicanenorde een omzendbrief waarin ze bij haar provincies op zo'n onderzoek aandrong³. Bernardus De Jonghe was, onder andere tijdens de omzwervingen in zijn 'militaire' periode, al bezig geweest met het verzamelen van materiaal, en nam dan ook op zich een geschiedenis te schrijven. In de periode 1715-1718 reisde hij, in het kader van dit studiewerk, opnieuw rond. Zijn opzoekingen resulteerden in *Desolata Batavia Dominicana* (Gent, 1717) en *Belgium Dominicanum* (Brussel, 1719)⁴. De Jonghe heeft zich echter niet alleen met de geschiedenis van zijn orde bezig gehouden, maar ook met profane geschiedenis. Hij zou aan een *Belgium profanum* hebben gewerkt. Het werk is nu onbekend, maar het is mogelijk dat de (pas in de 19de eeuw uitgegeven) biografieën van Filips de Stoute en Jan zonder Vrees resten zijn uit dat onderzoek⁵.

beren te Gent, 1228-1854, (Gent, 1913), p. 400-410; J. SCHEERDER, art. 'Jonghe, Jan Franciscus (Bernardus) de', in *Nationaal biografisch woordenboek*, dl. I (Brussel, 1964), kol 640-644; A.M. BOGAERTS, inleiding op DE JONGHE, *Historisch beschrijvinge der cloosters van het order van den H. Dominicus, geschreven in 't jaer 1715 door Pater Bernardus de Jonghe, predikbeer* (Handschrift Koninklijke Bibliotheek Brussel, nr. 16498-16499), (*Bouwstoffen voor de geschiedenis der Dominikanen in de Nederlanden*, I), Brussel, 1965. Voor de beschrijving van de gebruikte handschriften, verwijs ik naar J. SCHEERDER, 'De handschriften van Gentse kronieken en memorieboeken bewaard in de Universiteitsbibliotheek te Gent', in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, nieuwe reeks, dl. XXX (1976), p. 15-60.

(2) Cf. W. SIMONS, *Stad en apostolaat. De vestiging van de bedelorden in het graafschap Vlaanderen (ca. 1225-ca. 1350)*, (*Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren*, jg. 49, 1987, nr. 121), (Brussel, 1987), p. 39-43.

(3) J. ARTS, o.c., p. 401.

(4) Deze werken waren oorspronkelijk in het Nederlands opgesteld en werden naderhand in het Latijn vertaald met het oog op internationale verspreiding. De Meyer vermeldt nog andere manuscripten in dit verband (A. DE MEYER, 'Documents pour servir à l'histoire de l'ancienne province de Germanie inférieure', in *Archivum fratrum praicatorum*, I, 1930, p. 428). In 1736 zou De Jonghe een *Historia gallo-belgii dominicani* hebben afgewerkt, maar het werk schijnt verloren (A.M. BOGAERTS, o.c.).

(5) B. DE JONGHE, *Het leven van Philippus den Stouten, Hertoch van Borgonien, ende van Margarita van Male, Gravinne van Vlaenderen, Byeen vergadert wyt verscheyden ghe-loofwaardighe autheurs ende aude geschreven memorien ende monuminten* (Maetschappij der Vlaemsche Bibliophilen, 2de serie, nr. 12), Gent, s.d. en B. DE JONGHE, *Het leven*

De Jonghe interesseerde zich natuurlijk ook voor de geschiedenis van zijn eigen stad, en het is vooral met zijn *Ghendtsche geschiedenissen*⁶, uit 1746, dat hij bekend zou worden. De monnik had zich reeds voordien in deze geschiedenis verdiept.

In 1727 verscheen het eerste deel van de *Chronyke van Vlaenderen*, een groot en prestigieus werk van de Brugse uitgever Andreas Wydts⁷. Het boek was uiterst welkom aan lezers als De Jonghe, die er zich over bekloegen dat ze, zelfs voor de geschiedenis van hun eigen land en stad, beroep moesten doen op werken van buitenlandse auteurs. Doch ze werden in hun verwachtingen beschaamd. De fouten die De Jonghe, alleen al in het hoofdstuk 'Beschryvinge van Gendt' vond, waren zo talrijk dat hij de *Chronyke* als waardeloos moest terzijde leggen. In september 1728 verscheen (anoniem) een klein boekje met de veelzeggende titel: *Samenspreak tusschen J.N. ende L.N., in welke oogblykelyk worden aangewezen meer als 40. Contradictien, valscheden en andere misslagen van de Chronyke van Vlaenderen*, onlangs in het licht gegeven tot Brugge door N.D. en F.R., in het gene zy verhaelt in de beschryvinge van Gent alleen. Dat het een werkje van De Jonghe is, wordt niet betwijfeld, hoewel hij het zelf heeft ontkend, of, tenminste, van plan was het te ontkennen⁸.

De *Samenspraak* vormde een scherpe kritiek op de *Chronyke*. „J.N.: My dunkt, dat gy bezig waert met te lezen: ik verwondere het; want het is buiten uwe gewoonte. Dog wat boek hebby voor? L.N.: Ja. om den tyd zoo door te brengen zonder verdriet. 't Is het Eerste Deel der *Chronyke van Vlaenderen* onlangs gedrukt tot Brugge. J.N.: Gy doet wel. Maer ik zou meer verdriet vinden in het lezen van die *Chronyke*, als in niet te doen” (p. 3). Waarom? „Omdat ze vol valscheden, en contradictien is. zoo ver. dat ik'er in de beschryving van

van Joannes den Onbevreesden, Hertoch van Borgonien, Graef van Vlaenderen, B.Ueen vergadert uyt verscheyden geloofweerdighe autheurs ende aude geschreven memorien ende monumenten (Maetschappy der Vlaemsche Bibliophilen, 2de serie, nr. 13), Gent, 1852, Cf. J. SCHEERDER, 'Jonghe', kol. 642.

(6) B. DE JONGHE, *Ghendtsche geschiedenissen by forme van maendt-register in den welken van maendt tot maendt beschreven wordt: wat dat'er aenmaerckenswaardig geschiet is ten tyde van de Geuserye, en de Beeldt-stormerye binnen en ontrent de stad van Ghendt. 't Saemen-gevoegt uyt verscheyde Schriften van eventydige Ghendtsche Aenteekenaers, Archiven van Cloosers & c. hier te voren noyt gedrucht*, Gent, Weduwe Petrus de Goesin, 1746.

(7) De eerste twee delen van de *Chronyke van Vlaenderen* zijn niet gedateerd, maar de goedkeuring werd ondertekend op 2 april 1727. Het derde deel is gedateerd 1736. Cf. A. VISAERT DE BOCARME, *Recherches sur les imprimeurs brugeois*, (Brugge, 1928), p. 57. Wat het auteurschap betreft: cf. J. SMEYERS, *Vlaams taal- en volksbewustzijn in het zuidnederlands geestesleven van de 18de eeuw*, (Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, 6de reeks: *Bekroonde werken*, nr. 83), (Gent, 1959), p. 135-136. Als (mede-)auteurs werden meermaals Blootacker en Vernimmen genoemd.

(8) In de inleiding van het 'tweede manuscript' (gedateerd 1738) van de *Ghendtsche geschiedenissen* (R.U.G., ms. 522) spreekt De Jonghe over de *Samenspraak* van „een sekeren Schryver aen my (om de Waerheydt te segghen) tot noch toe onbekent”. In de gedrukte versie (1746) wordt niet meer expliciet naar het werkje verwezen, en is (dus) ook de ontkenning van het auteurschap verdwenen. In het 'eerste manuscript' (R.U.G., ms. G. 6141), had hij overigens gezegd dat hij de drukker van de *Chronyke* had 'vermaendt' (f. 91). Of dit op de *Samenspraak* slaat is niet helemaal duidelijk.

Gent alleen meer als 40 gevonden heb, en zekeren Perzoon dezer Stadt in het geheele Boek ontrent 1000" (p.4). J.N. legt de tallozen feilen bloot. Hij roept autoriteiten in, citeert en verwijst, ook naar het *Belgium Dominicanum* van Pater de Jonghe, een boek dat J.N., naar hij beweert, niet bezit. Hij wijst op jaartallen die niet kloppen, op contradicties, verkeerde informatie over stichtingen van kloosters en nog vele andere 'misslagen'. Zo moet de *Chronyke* niet spreken over *vele* kloosters als maar *twee* kloosters bedoeld zijn. En de Sint-Baafskerk is in 1641 helemaal niet in de as gelegd; alleen het dak werd vernietigd! En in 1643 dan nog wel! „L.N.: *Hebt gy nog iet op dat blad te zeggen?* J.N.: *Neen; ik gaen tot het ander over*" (p. 11). Het Belfort heeft niet 300, maar minstens 400 trappen. Klokke Roeland weegt geen 11000, maar minstens 14000 pond. De Sint-Pietersabdij is niet in 610 gesticht. Een recollet is geen franciscaan. Enzovoort. Bladzijde na bladzijde wordt overlopen. L.N. moet uiteindelijk de onwaarde van zijn lectuur toegeven; „*is 't dat'er zoo menige (valsheden) zyn in de Beschryvinge van een Stad alleen; hoe veel moeten'er in alle de andere, hoe veel moeten'er in het g'heel Boek niet zyn*" (p. 29).

In 1736 verscheen het derde en laatste deel van de *Chronyke van Vlaenderen*, dat onder andere de geschiedenis van de zestiende-eeuwse Opstand bevat. Goethals, Blommaert en Bogaerts vermelden dat De Jonghe opnieuw een kritiek schreef, *Waerschuwinge aan de inschryvers van de Chronijck van Vlaenderen (...), aengaende hetgone staet in het derde deel van deselve Chronijck, pag. 426, linea 19 enz.* (1736)⁹. In elk geval heeft hij, in de *Gentse Comptoir almanach* van de Goesin van 1742 'punten ter verbetering' aangeduid¹⁰. Wydts heeft daarop, in een advertentie in een eigen almanak, gereageerd en De Jonghe zijn 'hekelaar' genoemd. De pater beweerde dat het helemaal niet zijn bedoeling was te hekelen, maar alleen de fouten „*met eene sachte spongie uyt te wasschen*" (1746, I, inleiding).

De Ghendtsche geschiedenissen van Bernardus de Jonghe De manuscripten

Of het de opzoekingen voor deze kritieken zijn geweest, of de kennismaking met het zestiende-eeuwse Gentse dagboek van De Kempenaere, of de publikatie van de Oudenaardse *Historie* van Robyn, De Jonghe vatte hoedanook het plan op de geschiedenis van Gent ten tijde van de Opstand te schrijven. Dit viel hem niet zo moeilijk, want hij had in het genoemde dag-

(9) Het gaat om de zin (met betrekking tot de moordaanslag op Willem van Oranje door Jan Jauregui, 1582): „*Naer rijp ondersoek van d'aendading deser Moordt, vondt men pligtig te wesen Anastro, die als Bankeroutier uyt de Stadt was gevlugt over dry dagen, Anthone Venero, en Anthone Timmerman Predijckebeer, welke twee leste wierden ghedoodt, en in vier stucken gescheurt, en met het Lichaem van den Moordenaer buyten verscheyde Poorten van Antwerpen wytgehangen*". De Jonghe nam de verdediging van zijn ordege-noot Timmerman op zich.

(10) P. BLOMMAERT zegt dat De Jonghe 'verscheidene andere terechtwijzingen en artikels over deze Chronijck' in de *Comptoir almanach* deed verschijnen (P. BLOMMAERT, a.c., p. 353).

boek een prachtige bron. De Kempenaere, advocaat bij de Raad van Vlaanderen, heeft verslag gedaan van de gebeurtenissen die zich in Gent, in de latere zestiende eeuw hebben voorgedaan. Zijn werk is dus een ooggetuigenverslag van het Gentse aandeel in de Opstand van de Nederlanden. De Westvlaamse 'priester-dichter' Jan Pieter van Male (1679-1735)¹¹ heeft het document uit het Latijn¹² in het Vlaams vertaald¹³. Zijn versie werd niet uitgegeven (dat zou pas later gebeuren), maar het manuscript circuleerde en was bekend. Later, in de negentiende eeuw, is men tot de ontdekking gekomen dat 'De Kempenaere' niet heeft bestaan en dat de Latijnse tekst (van 'Campaneus'), die Van Male — en met hem De Jonghe en nog vele anderen tot en met Blommaert — voor de oorspronkelijke tekst hielden, in feite een (16de-eeuwse) Latijnse vertaling was van een Vlaams origineel, het dagboek van de gebroeders 'Van Campene'. Dit dagboek is gedeeltelijk teruggevonden en werd in 1870 door Frans de Potter gepubliceerd¹⁴. Deze tekst bleek merklijk uitgebreider dan de versie die Van Male had gemaakt. *Traduttore, traditore*, schold de Potter. De Jonghe was zich uiteraard nog van geen kwaad bewust, en hield het op 'De Kempenaere'.

Een eerste versie van De Jonghes geschiedenis is in manuscriptvorm bewaard¹⁵. Aan de kritische samenspraak hield de auteur het plan over, de geschiedenis onder de vorm van een dialoog te schrijven: een ouderling en een jongeling bespreken samen de Opstand. De ouderling is De Jonghe zelf, want hij spreekt over zichzelf als over de auteur van het *Belgium Dominicanum*. De keuze van deze vorm was echter nogal ongelukkig en de auteur slaagde er niet in hem consequent te hanteren. Het gros van de tekst is een, hoofdzakelijk op 'De Kempenaere' gebaseerd, chronologisch overzicht (een kroniek) van de gebeurtenissen in Gent. Maand na maand, dag na dag, worden in strikte orde de gebeurtenissen aangeduid. Deze opsomming wordt niet eens in de mond van één van de twee sprekers gelegd — of was deze tekst slechts een eerste werkversie en had de auteur de bedoe-

(11) F.-V. GOETHALS, *Lectures relatives à l'histoire des sciences, des arts, des lettres, des mœurs et la politique en Belgique et dans les pays limitrophes*, dl. IV (Brussel, 1838), p. 262-266; C. PIOT, art. 'Male (Jean-Pierre Van)', in *Biographie nationale*, dl. XIII (Brussel, 1894-1895), kol. 231-233.

(12) *Diarium rerum Gandavensium ab anno 1566 ad annum 1585, per magistrum Philippum Campanium, regii provincialis Flandriae concilii quondam causarum patronum. Annorum 1566-1577.*

(13) J.P. VAN MALE, *Vlaemsche Kronijk of Dagregister van al het gene gedenkwaardig voorgevallen is, binnen de stad Gent, sedert den 15 july 1566 tot 15 juny 1585; onderhouden in 't latijn door Ph. De Kempenaere, overgezet door J.P. Van Male, pastor van Bovenkerke, thans voor de eerste maal uitgegeven door Ph. B., Gent, Hebbelynck, 1839.* De uitgever was Ph. Blommaert.

(14) C. & P. VAN CAMPENE, *Dagboek van Cornelis en Philip Van Campene, behelzende het verhaal der merkwaardigste gebeurtenissen, voorgevallen te Gent sedert het begin der godsdienstberoerten tot den 5en april 1571. Naar het oorspronkelijke handschrift, berustende in het archief van den heer Markies van Rode, voor de eerste maal uitgegeven door Frans DE POTTER, Gent, Anmoot-Braeckman, 1870.*

(15) R.U.Gent (ms. G. 6141); het is een vrij uitgebreid, wat 'rommelig' manuscript (tallose kleine briefjes zijn toegevoegd). Het is wellicht te dateren tussen 1736 (op f. 86 staat een citaat uit het derde deel van de *Chronyke*) en 1738 (het 'tweede' manuscript is, getuige een aanduiding op de titelpagina, geschreven (of begonnen ?) in 1738).

ling het in een latere verwerking beter te doen? De tekst is een pure kroniek, informatief, met verwijzingen naar 'bewijzen', bronnen en documenten. Het overzicht van feiten wordt dan wel af en toe onderbroken door stukjes dialoog, waarin dingen aan de tekst worden toegevoegd, toelichtingen, commentaren en bedenkingen 'in de marge'. De jongeling maakt, naar aanleiding van de vermelding van een bepaald feit, een opmerking of stelt een vraag¹⁶, en de ouderling antwoordt daar dan op. Zelfs in deze passages slaagt de auteur er niet al te best in 'spreektaal' te suggereren; „*My dunckt: dat dit is ghelyck ghij (op) pagg. 59. ende 60. geseyd hebt*” (f. 63). Toch is het pas op de plaatsen waar de jongeling een inbreng heeft en waar het feitelijk overzicht wordt onderbroken, dat de dialoogvorm (inhoudelijk) zin krijgt. Maar door De Jonghes gehechtheid aan zijn bron (De Kempenaere) en door de aard van die bron (het dagregister), blijven deze passages louter onderbrekingen en tussenvoegsels die nauwelijks in de eigenlijke tekst konden verwerkt worden. Het geheel geeft de indruk van twee mensen die samen een tekst lezen en nu en dan van hun boek opkijken om te spreken over wat ze lezen. Het is een gesprek, maar de informatie komt van buitenaf, niet van de sprekers. De dialogjes, toelichtingen en commentaren op de kroniek, behandelen enerzijds de gebeurtenissen en de historische personages zelf, en anderzijds de historiografie daarover. Op die manier worden er (opnieuw) kritieken op Wydts in verwerkt. Deze kritieken betreffen nu voornamelijk het stuk over de Opstand en niet meer, zoals in de *Samenspraak*, de 'beschrijving van Gent', en daardoor zijn ze inhoudelijker en minder detaillistisch.

De Jonghe was blijkbaar zelf niet erg tevreden over de uitgeprobeerde vorm, want in plaats van de tekst consequenter in dialoogvorm te gieten, keerde hij terug naar de vorm van het dagregister, de vorm van 'De Kempenaere'. Het 'tweede manuscript'¹⁷ is een zuiver chronologisch overzicht van 'feiten'. De dialoog is verdwenen. De tekst lijkt een verzameling 'materiaal' en blijkens de inleiding was dat ook de bedoeling. De auteur wilde „*alleen een Maendt-register aen een cnoopen om aen de ervaerene Ghentenaers, die meer tydt, ende gelegentheydt hebben, als ick, eene bequaeme en genoeghsaeme stoffe te gheven, om een deel van die nieuwe ghendtsche chronijk op te stellen*”.

De Ghentsche geschiedenissen van Bernardus de Jonghe De publikaties

De publikatie, in de *Gentse Comptoir almanach* van 1742, van kritiek op Wydts, bleek in elk geval vruchtbaar. De Jonghe kon er namelijk zijn *Ghendtsche geschiedenissen* in kwijt. Het was gebruikelijk in de almanakken, naast de kalender en allerhande praktische informatie, een leestekst

(16) „*Wat was de oorsaecke dat dien eedt gevraeght wierdt ?*” (f. 19); „*Wie waeren die bosch-geuzen ?*” (f. 27); „*Was dien dien Cornelis Jansenius, daermen de Jansenisten van noemt ?*” (f. 33); enz.

(17) R.U.Gent (ms. 522).

op te nemen. Dikwijls was dat een historische kroniek. Deze kronieken gaven, via een opsomming van feiten, overzichten van wisselende stukken van de lokale of universele geschiedenis. Van 1743 tot 1746 verschenen in vier afleveringen de eerste vier delen van de kroniek van de Gentse zestiende eeuw, in de *Comptoir almanach*¹⁸ en — gedeeltelijk? — in de *Nieuwen gentschen almanach*¹⁹, beide van de Weduwe Petrus de Goesin. „*De almanach is een leugen-sack*” uit de *Samenspraak* is vergeten. De tekst gaat duidelijk op het 'tweede manuscript' terug. Geen dialogen dus, maar een tekst die vrij strikt aansluit bij het register van 'De Kempenaere' en zich op die manier tevens aangepast lijkt te hebben aan de vorm van de almanak. Door de bondigheid, de beperking tot een *vermelding* van feiten, gaat de tekst in de richting van de almanakkronieken. Toch blijft het niet bij de opsomming alleen. De Jonghe *publiceerde* nu zijn geschiedenis, en richtte zich niet meer tot de historische amateurs, maar tot de 'onervarene' lezers. Enig commentaar en duiding (overigens wél ongebruikelijk in de almanakken) mochten dus niet ontbreken. De auteur beschikte nu echter niet meer over de dialoges waarin hij zijn toevoegingen kwijt kon. Hij kon natuurlijk, door de keuze van adjectieven en formuleringen, de tekst 'laden'. Maar hij heeft nog een ander middel gebruikt. De tekst moest in afleveringen verschijnen. Dat betekent dat de auteur zijn overzicht in hoofdstukken moest opdelen. Dit gaf hem de mogelijkheid aan elk deel een voor- en een narede toe te voegen, waarin hij zijn appreciatie kon geven van de gebeurtenissen uit het betreffende hoofdstuk. Voorts bleef hij zijn overzicht onderbreken, ditmaal met 'nota's' (de meeste stonden niet in het manuscript en werden dus met het oog op de publikatie toegevoegd). Daarin kon hij algemene informatie geven, die niet op (onder de hoofding van) een welbepaalde dag kon thuisgebracht worden. Hij kon er commentaren inlassen en... kritiek op de *Chronyke*. Want De Jonghe bleef, te pas en te onpas, de fouten van dat werk onderstrepen.

De tekst in de almanak werd opgemerkt, en kende blijkbaar een zeker succes, want — de ondertussen 70-jarige — De Jonghe en zijn uitgever kwamen op het idee (naar ze zeiden was het hen gevraagd) de *Ghendtsche geschiedenissen* in boekvorm te publiceren. Dat gebeurde in 1746. De tekst zoals die in de almanak was verschenen, werd enigszins uitgebreid en aangevuld met een vijfde en een zesde deel. In de inleiding werd aangeduid dat het boek uitdrukkelijk bij de publikaties van Robyn en Custis²⁰ wou aansluiten. „*Om dat men vele liefhebbers vindt die geerne Boecken lesen; maer niet geerne veel geldt besteden om die te koopen, hebbe ick deze Geschiedenissen opgesteld op de selve grootte van het Boeckxen van P. Robyn, raeckende den Oorsprong, Voortgang en Ondergang der ketterye, binnen en ontrent Oudenaere, en van de Jaerboecken van Brugge, de welke voor eenen kleynen prys konnen gekocht, in de Boeckkassen nevens een gestelt, ende in de*

(18) F. VANDERHAEGHEN, *Bibliographie gantoise*, t. III (Gent, 1861), p. 213.

(19) In de afleveringen voor 1744 en 1746 van deze almanak (van 'Philips Lansberge') verschenen het tweede resp. vierde deel van de *Ghendtsche geschiedenissen*.

(20) Charles-François Custis (1704-1752) was de auteur van succesrijke *Jaerboecken der stad Brugge*, verschenen in 1738, en heruitgegeven in 1739, 1749 en 1765.

sack van de wandelende, oft reysende personen gedraegen, en tot een eerlyck tydt-verdryf gelesen worden". Deze passus is interessant, niet alleen omdat hij een pleidooi omvat voor goedkope (en 'pocket') historische literatuur; maar tevens omdat het expliciet de drie bekendste, populaire, Vlaamse geschiedenisboeken uit de eerste helft van de achttiende eeuw als een gezamenlijk corpus presenteert.

De Jonghe en de Opstand

De verwijzing naar het werk van Ludovicus Robyn (1680-1743)²¹ is ook verder nog van belang. De Jonghe kende het werk van zijn jongere confrater uiteraard. Het is best mogelijk dat Robyns werk (en het succes ervan) hem mede heeft geïnspireerd tot het schrijven van zijn eigen geschiedenis. Niet alleen de materiële vorm van de boeken en het onderwerp zijn gelijkwaardig; ook wat de instelling en het apologetisch-katholiek karakter betreft, lopen ze gelijk. Luc Dhondt heeft er in zijn inleiding op een recente heruitgave van Robyns geschiedenis op gewezen dat een (bescheiden) heropleving van protestantisme en heterodoxe stromingen tijdens de eerste decennia van de achttiende eeuw, het werk van Robyn kunnen hebben geïnspireerd. Misschien vormt een soortgelijke achtergrond ook voor het verschijnen van De Jonghes *Geschiedenissen* een diepere, historische verklaring.

Zowel Robyn als De Jonghe vertolkten scherp het katholieke standpunt tegenover de Opstand. De Jonghe pretendeerde een zuiver historisch uitgangspunt, „want ik een trachte maer de suyvere waerheyte voor den dag te brengen” (1746, I, voorrede). Hij legde — reeds op de titelpagina — de nadruk op het gebruik van de bronnen, hij erkende 'De Kempenaere' als zijn voornaamste gids, maar was ook tegenover hem kritisch: voor wat hij zelf heeft gezien, is De Kempenaere onweerlegbaar, voor wat hij heeft gehoord, is hij niet betrouwbaarder dan andere schrijvers. In de inleiding in het manuscript werden nog andere bronnen aangeduid. Deze 'wetenschappelijke' instelling sloot maatschappelijk of religieus engagement niet uit. Dat historische nieuwsgierigheid de auteur en zijn lezers leidde, betekent immers niet dat het gepresenteerde beeld niet ook een *toepassing* kon leveren. De *Geschiedenissen* verschenen „tot meerder Eere en Glorie GODTS” (laatste woorden van de inleiding), en in de approbatie van J.F. Bruynsteen (gedateerd 7 juni 1746) werd aangeduid dat het boek „seer voordeelich” zou zijn „aen den Leser tot ontdeckinge der listen, bedrog, vreeetheden, en heylig-schenderyen der Geusen, en versterckinge van het Waer, Oudt, en ongeschonden Catholyk Geloof”. Het oordeel werd immers niet ('subjectief') op de feiten gekleefd, maar zat ('objectief') in die feiten vervat. Een uitgesproken oordeel maakte, voor De Jonghe, deel uit van de waarheid²².

(21) J. ARTS, o.c., p. 397-399; V.-M. VAN CALOEN, art. 'Robyn (Louis)', in *Biographie nationale*, dl. XIX (Brussel, 1909), kol. 559-560; L. DHONDT, inleiding op L. ROBYN, *Historie van de ketterij te Oudenaarde*, Oudenaarde, 1982.

(22) Cf. B. DE JONGHE, *Ghendtische geschiedenissen* (Ms. 522), inleiding: „Ick en wille den handel van de Spaignaerden van dien tydt in alles niet prijsen, noch ontschuldighen, oft beschuldighen. Ick en wille maer eene waegh-schaele voor den dag brengghen, om aen den

De Jonghe stak dus zijn inschatting van de vermelde gebeurtenissen niet onder stoelen of banken. Politiek beschouwde hij de Opstand (tegen de Spaanse koning) als de opstand tegen een wettig vorst ('den plaetsbediender Godts'), maar hij spitste zijn beschrijving evenwel toe op de godsdienstige implicaties. Elk historisch moment dat een verzwakking van het katholiek geloof en de katholieke gemeenschap betekende, werd in de meest scherpe bewoordingen afgeschilderd. Elk historisch personage dat aan deze verzwakking meewerkte of zelfs deze maar onvoldoende bestreed, werd volstrekt veroordeeld. Alle gebeurtenissen en personages werden aan hun inzet voor of tegen de Kerk afgemeten. Daarom werden episodes, die later (ten tijde van de Romantiek) zouden aangeduid worden als belangrijke stappen in de groei van de vrijheid van de Nederlandse gebieden, hier als schadelijk beschouwd, omdat ze de katholieke eenheid verminkten of zelfs toenadering betekenden tot de geuzen. Het Eedverbond der Edelen bijvoorbeeld, was gesloten door katholieken én geuzen. Dat de katholieken daarbij weldenkend waren is onmogelijk; zij „wierden gedreven door Staet-en-eersucht om meerder heeren te worden als sy waeren” (1746, I, p. 5). De Pacificatie van Gent was 'aarts-listig', en de oorzaak van 'zoveel ellende en verwoestingen'. Het was slechts een net dat moest dienen „om de Catholyke te vangen, ende in hun slaevernyte te brengen” (1746, II, p. 103).

Willem van Oranje, de grote aanstoker, was De Jonghes zondebok. Oranjes 'oog-wit' was immers alleen het verwerven van macht: „onder verscheyde deckmantels door bedrog, oproer, en geweldt der waepenen den Koninck van syne Nederlanden te berooven, en die aan syn selven toe-te-eygenen” (1746, II, p. 43). Hij was een lafaard ('lafhertig')²³, maar met de steun van 'gespuis' en 'slecht volk' en vooral via talloze fijne listen slaagde hij (aanvankelijk) in zijn opzet. Alles werd geïnterpreteerd als een list waarmee de geuzen de katholieken in hun netten trachtten te verstrikken. De vrijheid van godsdienst bijvoorbeeld was slechts een list. Eenmaal Oranje de situatie onder controle had, hoorde men immers 'dat fluitje niet meer spelen'. De Jonghe vertelde zelf de fabel van de Egel en het Konijn: De Egel zegt tot het Konijn: ik zal bij u, in uw hol, komen wonen om u te kunnen beschermen tegen uw vijanden. „Ende om allen twist en tweedragt te voorkomen, zullen wy een verbondt (PACIFICATIE) maecken waer door ieder zal mogen leven volgens syne liefste” (1746, II, p. 19-20). Eenmaal in het hol, zet de Egel zijn stekels recht, en is hij alleen meester. Zo stelden de katholieken hun land open, en moesten zij, als het al te laat was, inzien „dat het geusch Egelswyn onder den deckmantel van vryheit van religie begonde meer en meer syne pinnen op te rechten” (1746, II, p. 33).

De Spanjaarden (en de Waalse 'malcontenten') daarentegen waren de goeden. Alva was natuurlijk wat te streng, maar toch wordt ook hij zo positief mogelijk besproken. Zijn (rechtvaardig) optreden was niet mislukt

rechtsinnighen leser te laeten oordeelen: oft den handel van de Geusen in boosheydt, bedroghe en geweldt niet en overtreft alles wat de spaensche hier te Lande gedaen hebben”.

(23) B. DE JONGHE, *Ghendtsche*, 1746, II, p. 258: „Desen Prins was stout als eenen Leeuw om raedt te geven tot alle gevaerlycke ondernemingen, loos als eenen Vos om af te loeren hoe dat die souden afloopen, en snel als eenen Haese om in tydts te vluchten, als by

geweest, „hadde hij de rechtveerdigheydt gemengelt met de bermhertigheydt” (1746, I, p. 54). De auteur gaf impliciet wel toe dat het optreden van Alva de katholieke mislukking in de hand heeft gewerkt. Hij deed zijn uiterste best om te voorkomen dat Alva's fouten aan Margaretha zouden toegeschreven worden, want dat was een 'zachtmoedige prinses', die haar broer Filips II meermaals had aangemaand niet té streng op te treden. Ook het soms ongedisciplineerde optreden van de Spaanse soldaten verzwegen hij niet. Maar hun optreden werd vergeleken met dat van de geuzen, en op die manier gerelativeerd en zelfs vergoelijkt. Hetzelfde deed hij overigens met de Inquisitie („*De Catholycke Inquisiteurs waeren gestudeerde geleerde mannen; maer 't hoeft van dese nieuwe geusche Inquisitie was eenen kock*”, 1746, II, p. 220). De geuzen deden zelf wat ze de Spanjaarden verweten! Het Spaanse optreden was af en toe laakbaar, zeer zeker, maar wat de geuzen deden was nog véél erger!

Ondanks de verwantschap waren de werken van Robyn en De Jonghe ook duidelijk verschillend. Robyns *Historie* was minder met feiten overladen, bevatte 'minder' gebeurtenissen. De auteur spitste zich (in de middelste hoofdstukken) toe op een aantal hoofdfiguren (de 'Heren' van Oudenaarde) en gebruikte af en toe de directe rede. Daardoor werd zijn geschiedenis bij wijlen een spannend verhaal. Het verklaart wellicht ook waarom Robyns boek door Pieter Vincent tot een succesrijk toneelstuk (*'t Overrompelt Audenaerde*, 1722) is omgewerkt (we zouden nu zeggen dat het werd verfilmd). Het boek zelf bleef evenmin zonder succes. Het werd heruitgegeven in 1753 (twee maal), in 1756, in 1773 (voor het eerst in Oudenaarde zelf), en — zowaar — in 1982.

De Ghendtsche geschiedenissen van Jan-Lieven de Roothaese

Ook de *Ghendtsche geschiedenissen* vonden hun publiek en ook hier drong een nieuwe uitgave zich op. De Jonghe was evenwel in 1749 overleden en het was dus nodig een nieuwe uitgever te vinden. Jan-Lieven de Roothaese (1704-1763), pastoor van Belsele (in het Waasland)²⁴ heeft de *Gschiedenissen* dan overgenomen en het boek in 1752 opnieuw bij Weduwe Petrus de Goesin (en haar zoon) uitgegeven²⁵. De titelpagina droeg de naam van De Jonghe, niet die van De Roothaese, maar van de oorspronkelijke tekst was niet veel overgebleven en men kan zeggen dat een nieuw

den quaedden uytval voorsag”. Zijn dood wordt heel sec vermeld, er wordt geen droevig woord aan verspild.

(24) J.-N. PAQUOT, *Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des dix-sept provinces des Pays-Bas, de la principauté de Liège, et de quelques contrées voisines*, dl. III (Leuven, 1770, herdruk Westmead, 1970), p. 128; A. VAN DER MEERSCH, art. 'De Roothaese (Jean-Liévin)', in *Biographie nationale*, dl. V (Brussel, 1876), kol. 683-684.

(25) B. DE JONGHE, *Ghendtsche geschiedenissen of chronyke van de beroerten en ketterye binnen en ontrent de stadt van Ghendt. Sedert 't Jaer 1566 tot het Jaer 1585. Te Samen gevoegt uyt verscheyde Schriften van eventydige Aenteekenaers, Archiven van Kloosters &c. En nu uyt diergelijke schriften, en de geloofweerdigste schryvers zeer vermeerderd en verbeterd*, Gent, Weduwe Petrus de Goesin en Soon, 1752.

boek voorlag. Dat zich, impliciet, een ander auteur aandient blijkt ook uit het feit dat De Jonghe (in de tekst) een paar keer in de derde persoon wordt aangeduid (wanneer De Roothaese uitspraken van zijn voorganger betwist).

De veranderingen waren nodig. In de inleiding werd uiteraard de lof van De Jonghe gezongen, maar tevens werd zijn uitgave aan kritiek onderworpen. Er was te veel wat de oude pater onvermeld had gelaten. Dus werd de nieuwe editie in de eerste plaats uitgebreider. Ze bevatte meer informatie, vooral met betrekking tot de gebeurtenissen die niet in Gent, maar daarbuiten hebben plaatsgevonden. Die feiten kunnen immers van belang zijn om wat in Gent is voorgevallen te kunnen begrijpen. Voorts werden meer bronnen en geschiedenissen geraadpleegd. De Jonghe had het 'bedrog' van de 'bedrieglijke pennen' van Van Meteren, Bor 'en andere geuse schrijvers' gezien, en had hun werken ongebruikt gelaten. De Roothaese liet, als een ernstiger erudiet, geen bronnen onverlet. Het ruimer bronnengebruik uitte zich in de toevoeging van citaten en de globale opname in de tekst van belangrijke besluiten, verdragen, documenten. De Jonghe had dit maar zeer sporadisch en altijd zeer bondig gedaan.

Al bleef het werk globaal op De Jonghes tekst gebaseerd en kon men vele vermeldingen uit de eerste uitgave al dan niet herschreven in de tweede terugvinden, toch veranderde de aard van het werk. Het bleef een strikt chronologisch geordend overzicht van gebeurtenissen, maar doordat méér gebeurtenissen werden aangeduid, werd de opeenvolging minder los, minder opsommend, maar duidelijker en logischer. De notities waren uitgebreid, waardoor de gebeurtenissen niet meer zozeer werden *vermeld*, maar *verteld* en *beschreven*. Daardoor en door de toevoeging van documenten, werd het werk meer een 'geschiedenisboek' met doorlopende tekst en verdween (in zekere mate) het almanak-karakter. Het typografisch minder accentueren van de data versterkte deze indruk.

De Roothaese vulde de *Geschiedenissen* niet alleen aan, hij ging er ook in schrappen. Het spreekt vanzelf dat de eindeloze uitvallen van De Jonghe tegen de *Chronyke van Vlaenderen* uit de tekst verdwenen. De Pater had zich blijkbaar, naarmate de jaren verstreken, nog meer om dit werk opgewonden. In de boekuitgave van de *Ghendtsche geschiedenissen* had hij gezegd dat de auteurs ervan „door hunne schimperyen, en lasteringen getracht hebben de Ghentenaers bespottelyck oft haetelyck te maecken” (1746, I, p. 39). En als de Bruggelingen ontevreden waren met een ruzie die tussen Gent en Brugge zou ontstaan, dan moesten ze dat maar op rekening schrijven van hun historici, die „sig bemoeyt hebben met die Chronyk in 't licht te geven, en de Ghentenaers op-te-hitsen, om daer op te antwoorden” (1746, I, p. 39). De Roothaese zag natuurlijk wel in dat dergelijke taal enigszins buiten verhouding was en dat de talloze 'misslagen', die De Jonghe hardnekkig bleef aanduiden, dikwijls nogal pietluttig waren. Hij ging er niet meer op in en liet de talrijke 'nota's', die het verhaal van De Jonghe hadden onderbroken, gewoon weg. Ook hij schreef nog aanvullingen die buiten de tekst werden aangebracht, maar het waren nu echte *voetnoten*, onderaan de pagina's, en zij vormden nu uitsluitend algemene toelichtingen, veelal biografische aanvullingen bij in de tekst vermelde personages. De chronologische

orde en de vorm van het register, die ook nog bij De Roothaese tamelijk strikt gehanteerd bleven, maakten het immers moeilijk om in de loop van de tekst zelf uit te weiden. De personages werden in de tekst slechts ter sprake gebracht, omdat zij een rol speelden in de specifieke gebeurtenissen van een bepaalde dag die op die bladzijde behandeld werden. Naar aanleiding van het eerste (of laatste) optreden van een historische personage uitweiden over elementen van zijn biografie die buiten het bestek van het boek lagen, zou het chronologisch verhaal slechts gestoord hebben. Voetnoten losten deze moeilijkheid op.

De geschiedenis van De Roothaese werd omstandiger en uitgebreider, en daardoor genuanceerder en minder pamflettair. Dit heeft natuurlijk zijn weerslag op de inhoud van het werk en op de manier waarop historische gebeurtenissen en personages werden behandeld. De teneur van de *Ghendtsche Geschiedenissen* was veranderd. De Roothaese liet niet alleen de kritische nota's weg, maar ook de duidelijke commentaren die de dominicaan regelmatig aan zijn vermeldingen had toegevoegd. Daardoor werd het geheel niet meer door De Jonghes bijtende oordelen overgoten. In de eerste editie lazen we op een bepaald moment: „Den 4. (oktober 1759) wierdt door bevel van de vier Leden van Vlaenderen gepubliceert: dat men de Rysse-laers moeste houden voor vyanden, en aen de Reken-kamer van aldaer geen erkenenise meer bethoonen om dat sy den vrede van Keulen aangenoomen hadden, en daer van eene comedie oft klucht-spel gespeeld hadden, werpende eene gemaecte personage verbeeldende den Prins van Oraignien, van boven neder den Theater, waer mede de kinderen en de straet-jongens die sleurende en slepende liepen lanckx de straeten”. De Roothaese nam deze passus letterlijk over. De Jonghe vervolgde: „Hier door thoonden de geusen: dat sy meer eerbiedinge hadden voor het beeldt van den Prins van Oraignien, als voor het beeldt van onsen gekruysten Saeligmaecker, 't welck hunne mede-geusen hier binnen Ghendt op den voorleden 13. junii op de Vrydag-merct aen de galge gehangen en daer naer onder de galge verbrandt hebben, en die goddeloese daedt ongestraft gelaeten hebben” (1746, II, 195-196). Deze toevoeging, waarin ideologische implicaties werden verduidelijkt, werd door De Roothaese weggelaten. Zijn tekst werd 'feitelijker' in de zin dat geen (of minder) expliciete oordelen werden uitgesproken.

De Roothaese was uiteraard strikt katholiek en zijn globale interpretatie van de gebeurtenissen bleef zonder meer een vertolking van het katholieke standpunt. Maar hij vond het niet nodig dit te sterk in de verf te zetten en de lezer tot vervelens toe met anti-geuse beschimpingen om de oren te slaan. Zijn taalgebruik was minder uitgesproken, genuanceerder, voorzichtiger: „eenen seer iverigen Catholycken en getrouwten dienaer des Konings” werd „eenen iverigen Catholycken, en getrouwten dienaer des Conings” (1752, I, p. 7). Door de notities uit te breiden en door meer te vertellen over de verschillende historische personages, werd het beeld van die figuren evenwichtiger. Het kostte de auteur minder moeite Alva en de Spaanse soldaten aan te klagen. Van Alva werd gezegd dat hij zich 'hatelijk' had gemaakt. Margaretha was nu 'zeer ontevreden' over Alva. De Pacificatie was niet meer 'aarts-listig' en de fabel van de Egel en het Konijn was verdwenen.

Egmont werd veel positiever beoordeeld dan dat bij De Jonghe het geval was geweest. In augustus 1566, lezen we in de eerste editie, heeft de graaf verordend dat niemand wapens mocht meenemen als hij naar een predicatie ging; „*waer door hij genoeg te kennen gaf: dat hy de geusche predicaties ondersteunde*” (1746, I, p. 16). Hij gaf immers impliciet toe dat predicaties mochten gehouden worden en dus weigerde hij, vond De Jonghe, tegen de beeldstormers op te treden. Egmonts (schijnbare) primaat van de politiek over de godsdienst, werd door De Jonghe afgewezen. Toen de Goevernante Egmont vroeg of hij niet tegen de 'beroerte' moest optreden, gaf hij ten antwoord „*dat men in soodaenige beroerte eerst moest besorgt syn voor de behoudnisse van het gesag van den Koning, en daer naer de Godts-dienst erstellen*”. En De Jonghe: „*O vuyt-stinckende antwoorde kommende wyt den mondt van eenen Godt-kennenden mensch, nog vuylder-stinckende wyt den mondt van soo eenen Prins (...), den welcken openbaere belydenisse dede van het Roomsche-catholyck Geloof in 't welcke men leert dat men moet Godt beminnen, en dienen boven al*” (1746, I, p. 26). Bij De Roothaese werd aangeduid dat het besluit om Egmont en Hoorne terecht te stellen een tactische beslissing van Alva was. In voetnoot werd onderstreept dat de graaf vele diensten aan de koning had bewezen en dat hij „*catholyck, en zeer kloekmoedig*” (1752, I, p. 124) was gestorven²⁶.

De tweede uitgave van de *Ghentsche geschiedenissen* kende blijkbaar ook weer nogal wat bijval. Vanaf de jaren 1770 werd het werk 'in publieke uytroepingen' voor 'zes à zeven guldens' verkocht, terwijl het in het begin slechts 'vijf à zes schellingen' kostte²⁷. Dit heeft er de weduwe van Michiel de Goesin (zoon van Petrus) toe gebracht het werk opnieuw uit te geven. Deze derde uitgave, verzorgd door de ongeschoeide karmeliet Leonard van S. Maria (François-Martin de Mulié) (1716-1796)²⁸, was, op enkele minieme wijzigingen na, een herneming van de uitgave van De Roothaese. Het karakter van het werk, noch de inhoudelijke strekking ervan werden nog gewijzigd. Tot in de negentiende eeuw bleef het boek enigmatische bekend²⁹. In verband met de perikelen rond De Kempenaere, Campanaenus en Van Campene, werd het boek nog genoemd, want De Jonghes naam was met het manuscript verbonden. Daarna verdwenen de *Ghentsche Geschiedenissen*, niet geheel ten onrechte, in de vergetelheid. Vooral dank zij zijn dominicaanse geschiedenissen behoudt Bernardus de Jonghe, bij insiders, nog een bescheiden faam.

(26) De auteurs die De Jonghe boven De Roothaese verkozen, wezen erop dat de *Geschiedenissen* in de tweede editie aan karakter hadden ingeboet.

(27) B. DE JONGHE, *Gentsche geschiedenissen ofte Kronycke van de beroerten en ketterye binnen en ontrent de stad van Gend sedert het Jaert 1566 tot het Jaer 1585. Te samen gevoegt wyt verscheyde schriften van eventydige aenteekenaers, archiven van kloosters, enz. En nu wyt diergelyke schriften en geloofweirdige schryvers zeer vermeerderd en verbeterd, Gent, Weduwe M. de Goesin, (1781), inleiding.*

(28) L. WILLEMS, art. 'Mulié (François-Martin de)', in *Biographie nationale*, dl. XV (Brussel, 1899), kol. 347-348.

(29) „*Le nom de Pater de Jonghe est connu de tous les Gantois qui se sont quelque peu occupés de l'histoire de leur ville*” P. VAN DUYSE, o.c., p. 105). De inleider in De Jonghes *Het leven van Philippus den Stouten* (ed. 1851) zegt: „*De Gentsche Geschiedenissen zijn nog in handen van een-iegelyk*”.